

Procedura wymiaru i wykonania kar dyscyplinarnych wobec skazanych na karę pozbawienia wolności. Część I (art. 144 k.k.w.–art. 145 k.k.w.)

ADAM KWIECIŃSKI

Katedra Prawa Karnego Wykonawczego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

W trakcie regulowania problematyki kar dyscyplinarnych w nowym k.k.w. jednym z kluczowych zagadnień uczyniono procedurę ich nakładania, a następnie stosowania wobec ukaranego. Szczególny akcent położono na kwestie związane z gromadzeniem odpowiedniego materiału dowodowego, zapewnienia obwinionemu prawa do obrony oraz na reguły wymierzania kar (art. 144–149 k.k.w.), a także przedawnienia karalności dyscyplinarnej (art. 147 k.k.w.) oraz sposób wykonywania poszczególnych kar (art. 143 § 3 k.k.w., art. 148 k.k.w.). Ustawodawca za cel prac legislacyjnych w tej kwestii postawił urzeczywistnienie zasad praworządności i humanitaryzmu¹. Zabezpieczenie prawidłowej realizacji tych zasad ma szczególne znaczenie w sytuacji skazanego, wobec którego wykonywana jest kara pozbawienia wolności. Pociągnięcie go do odpowiedzialności dyscyplinarnej powodować będzie bowiem dalsze zawężenie i tak już bardzo ograniczonego na skutek skazania marginesu wolności, który pozostał mu w trakcie pobytu w zakładzie karnym.

¹ S. Lelental, *Wykład prawa karnego wykonawczego z elementami polityki kryminalnej*, Łódź 1996, s. 130; *Uzasadnienie rządowego projektu nowego Kodeksu karnego wykonawczego*, [w:] *Nowe kodeksy karne*, Warszawa 1997, s. 558.

Postępowanie dyscyplinarne w jednostkach penitencjarnych wykazuje w wielu fragmentach podobieństwo do instytucji postępowania karnego². Biorąc jednak pod uwagę istotę oraz całokształt jego regulacji, wydaje się, że funkcja gwarancyjna tego postępowania jest znacznie słabsza niż procedury karnej³. U progu obowiązywania nowej kodyfikacji karnej sygnalizowano wypadki wskazujące, iż w praktyce procedura karania dyscyplinarnego nie zapewnia obwinionemu wystarczających możliwości do obrony swoich praw i przedstawienia własnych racji⁴. Należy przy tym zaznaczyć, że w zestawieniu z poprzednim stanem prawnym przepisy proceduralne w nowym k.k.w. uległy znacznej rozbudowie. Część z nich już w 1997 r. została recypowana z regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, po ich odpowiednim dostosowaniu do wymogów ustawowych⁵. Dodatkowo, w roku 2003⁶ dokonano dalszego wzbogacenia materii kodeksowej o resztę znajdujących się dotychczas w regulaminie norm określających zasady wymierzania i odbywania kar dyscyplinarnych. Uznano bowiem, że wszystkie przepisy konstruujące status prawny skazanego powinny być zamieszczone w akcie prawnym rangi ustawy⁷.

Mimo istotnej rozbudowy regulacji proceduralnych i ich doniosłej roli w kształtowaniu sytuacji prawnej osadzonego nie stały się one po 1997 r. przedmiotem odrębnych opracowań w piśmiennictwie. Pewnym wyłomem od tej reguły są interesujące publikacje, dotyczące postępowania w przedmiocie umieszczenia skazanego w celi izolacyjnej⁸. Z tego

² K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 581.

³ S. Leleńtal, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 579.

⁴ R. Musiśłowski, *Karanie dyscyplinarne skazanych i tymczasowo aresztowanych*, „Biuletyn RPO. Materiały” nr 42, *Stan i węzłowe problemy polskiego więziennictwa*, cz. IV, Warszawa 2000, s. 311–312.

⁵ T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz. Ustawy dodatkowe, akty wykonawcze*, Warszawa 1998, s. 333.

⁶ Ustawa z dnia 24 lipca 2003 r. o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 142, poz. 1380.

⁷ Uzasadnienie tzw. prezydenckiego projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, druk 183, Sejm IV Kadencji.

⁸ G.B. Szczygieł, *Kara dyscyplinarna umieszczenia w celi izolacyjnej a standardy międzynarodowe*, [w:] *Aktualne problemy prawa karnego, kryminologii i penitencjarystyki. Księga ofiarowana Profesorowi S. Leleńtalowi*, red. K. Indeck, Łódź 2004, s. 253 nn.; R. Musiśłowski, *op. cit.*, s. 292 nn.

też powodu w ramach niniejszego opracowania problematyka dotycząca tej kary zostanie omówiona tylko w niezbędnym zakresie.

Procedura odpowiedzialności dyscyplinarnej w kształcie uwzględniającym zmiany, jakie zaszły po przyjęciu nowej kodyfikacji, wymaga pogłębionej analizy w wielu aspektach. Powinna ona uwzględniać nie tylko kwestie zapewnienia skazanemu odpowiedniej ochrony przed arbitralnymi rozstrzygnięciami administracji penitencjarnej w zakresie karania dyscyplinarnego czy zniwelowania występujących na gruncie k.k.w. z 1969 r. trudności w prowadzeniu postępowania dowodowego i wyjaśniającego, ale też brać pod uwagę konieczność stworzenia skazanemu gwarancji skutecznego odwołania się od decyzji o ukaraniu. Problemy te jeszcze bardziej zyskują na wadze w sytuacji realnego zbiegu odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej, kiedy pojawia się niebezpieczeństwo wykorzystania ustaleń uproszczonego z natury postępowania dyscyplinarnego na potrzeby toczącego się postępowania karnego. Na dalszym etapie egzekwowania odpowiedzialności dyscyplinarnej godna analizy wydaje się kwestia realizacji zasady indywidualizacji w traktowaniu skazanych. Jej przejawem będzie możliwość modyfikacji warunków wykonywania kary dyscyplinarnej w zależności od zmieniających się potrzeb związanych z osobą ukaranego. Wszystkim tym sprawom poświęcone zostanie niniejsze opracowanie. Z uwagi na to, że obszar analizy problematyki proceduralnej został zakreślony szeroko, konieczny — z racji wymogów wydawniczych — stał się podział tej materii w ramach dwóch publikacji⁹.

Na gruncie obowiązujących przepisów kompetencję do wymierzenia kar dyscyplinarnych powierzono trzem podmiotom. Mocą art. 144 § 1 k.k.w. dysponuje nią dyrektor zakładu karnego oraz osoba przez niego upoważniona. Dyrektor, jako podmiot skupiający pełnię władzy w jednostce penitencjarnej, wyposażony został nie tylko w prawo do nakładania na skazanego wszystkich określonych w kodeksie kar, ale również zyskał możliwość wyznaczenia innej osoby do wymierzenia części z nich. W tym drugim wypadku należy przyjąć, że „osoba upoważniona” przez dyrektora to funkcjonariusz lub pracownik kierowanej przez niego jednostki peni-

⁹ W XXX tomie „Nowej Kodyfikacji Prawa Karnego” ukaże się opracowanie pt. *Procedura wymiaru i wykonania kar dyscyplinarnych wobec skazanych na karę pozbawienia wolności. Część II (art. 146 k.k.w.–art. 149 k.k.w.)*.

tencjarnej. W piśmiennictwie uznaje się, że osoba ta, w ściśle określonym zakresie, wynikającym z zakresu delegacji, wstępuje w rolę dyrektora zakładu karnego¹⁰. Wskazuje się ponadto, że funkcję tę może pełnić podlegający dyrektorowi funkcjonariusz, kierujący wyodrębnionym oddziałem zakładu karnego (art. 72 § 1 k.k.w.)¹¹. Wydaje się jednak, że możliwe byłoby także delegowanie tej kompetencji bezpośrednio w ręce wychowawców¹². Niewątpliwie przyczyniłoby się to do wzmocnienia ich pozycji w oczach skazanych i niosłoby z sobą walor wychowawczy. Jednocześnie takie spłaszczenie relacji między obwinionym a podmiotem stosującym odpowiedzialność dyscyplinarną przybliżyłoby wymiar kary do skazanego.

W praktyce zagadnienie delegowania kompetencji do ukarania jest kwestią skomplikowaną, która w wielu fragmentach może wywoływać rozbieżne oceny. Wynikające na tym tle problemy są pochodną przyjętych przez ustawodawcę w nowym k.k.w. założeń co do zakresu tej delegacji. Na to nakładają się liczne wątpliwości wynikające z nieścisłości terminologicznych i niespójności przepisów konstytuujących odpowiedzialność dyscyplinarną skazanych. Należy pamiętać, że ustawodawca przewidział dla „osoby upoważnionej przez dyrektora zakładu karnego” możliwość wymierzenia wyłącznie kar o mniejszym ładunku dolegliwości (art. 143 § 1 pkt 1–3 k.k.w.)¹³. To istotne zawężenie katalogu kar przewidywanych do wykorzystania przez podmioty inne niż dyrektor musiało wpłynąć ujemnie na częstotliwość delegowania kompetencji do ukarania dyscyplinarnego. Zarazem trudno oceniać intencje, którymi kierował się pra-

¹⁰ T. Kalisz, *Sędziowski nadzór penitencjarny. Polski model nadzoru i kontroli nad legalnością i prawidłowością wykonywania środków o charakterze izolacyjnym*, Wrocław 2010, s. 220.

¹¹ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 583.

¹² R. Musidłowski, pozytywnie oceniając takie rozwiązanie, zauważa jednocześnie, że na gruncie obowiązującego k.k.w. jest ono coraz częściej wykorzystywane w praktyce. W jego opinii pozwala na usprawnienie procedury karania oraz stwarza wychowawcy dodatkową możliwość zastosowania środka wpływającego na zmianę postawy skazanego. Por. R. Musidłowski, *op. cit.*, s. 296–297.

¹³ Wśród kar wymienionych w art. 143 § 1 pkt 1–3 k.k.w. znajdują się: nagana; pozbawienie wszystkich lub niektórych niewykorzystanych przez skazanego nagród lub ulg albo zawieszenie ich wykonania na okres do 3 miesięcy; pozbawienie korzystania z udziału w niektórych zajęciach kulturalno-oświatowych lub sportowych, z wyjątkiem korzystania z książek i prasy, na okres do 3 miesięcy.

wodawca, dopuszczając do egzekwowania odpowiedzialności dyscyplinarnej skazanych podmiot wyposażony w tak szczupły arsenał środków dyscyplinarnych. Co ciekawe, wśród tych nielicznych środków, którymi dysponuje osoba upoważniona przez dyrektora, znajduje się kara polegająca na pozbawieniu lub zawieszeniu wykonania nagród lub ulg przyznanych właśnie przez dyrektora zakładu karnego (art. 143 § 1 pkt 2 k.k.w.).

W dalszej kolejności nasuwa się pytanie, czy upoważnienie udzielone przez dyrektora jednostki penitencjarnej jest ograniczone tylko do konkretnej sprawy, czy też może przybrać formę zlecenia do dokonywania tego rodzaju czynności w ustalonym okresie. W regulacjach kodeksowych brakuje rozstrzygnięcia tej kwestii¹⁴. Przyjęcie tej ostatniej propozycji (delegacja ogólna) oznaczałoby z pewnością usprawnienie procesu wymiaru kar, przy automatycznym uwolnieniu dyrektora od części zadań w tym zakresie. Byłoby to ułatwione w sytuacji, kiedy upoważnienie obejmowałoby pociąganie skazanych do odpowiedzialności dyscyplinarnej za określonego rodzaju przekroczenia (takie, które skutkowałyby zastosowaniem kar przewidzianych w art. 143 § 1 pkt 1–3 k.k.w.). Biorąc jednak pod uwagę brak wyodrębnionego w przepisach katalogu przekroczeń dyscyplinarnych i odpowiadających im kar¹⁵, należy zauważyć, iż realizacja upoważnienia do karania za dany rodzaj przekroczeń jest w praktyce niewykonalna, a takie upoważnienie staje się bezprzedmiotowe.

Rozstrzygnięcia wymagają także wątpliwości dotyczące zakresu znaczeniowego, użytego w dyspozycji art. 144 § 1 k.k.w., pojęcia „wymierzanie kary”. Jednoznaczne ustalenie obszaru kompetencji poszczególnych podmiotów w tej kwestii ma kluczowe znaczenie dla sprawnego przebiegu postępowania dyscyplinarnego. Racjonalne wydaje się przyję-

¹⁴ Wydaje się jednak, że ustawodawca opowiada się za modelem opartym na ogólnej (terminowej) delegacji kompetencji do ukarania. Za tą interpretacją przemawia chociażby treść § 14 ust. 2 pkt 15 regulaminu org.-porz. wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 152, poz. 1493). Przepis ten stanowi, że dyrektor zakładu karnego, ustalając porządek wewnętrzny zakładu, określa m.in. osoby upoważnione do wymierzania kar dyscyplinarnych.

¹⁵ W trakcie prac legislacyjnych zdecydowana większość członków Zespołu Prawa Karnego Wykonawczego w Komisji Kodyfikacyjnej uznała, że skatalogowanie wszelkiego typu zachowań, które mogłyby stanowić karalne przekroczenie, jest trudne do określenia i w rezultacie w obowiązującym k.k.w. takiego katalogu nie ma.

cie, że udzielone przez dyrektora upoważnienie do wymierzania kar powinno dotyczyć szerszego zakresu czynności niż tylko formalne wydanie decyzji o ukaraniu, obejmując m.in. przebieg postępowania wyjaśniającego. W takim wypadku trudno jednak z góry zakładać, że dopiero co wszczęte postępowanie dyscyplinarne zakończy się wymierzeniem kary z wąskiego katalogu, którym dysponuje osoba upoważniona przez dyrektora zakładu karnego. Jeśli tak się nie stanie, sprawa wraz z dotychczasowymi ustaleniami powinna zostać przekazana dyrektorowi, który podejmie decyzję o ewentualnym wymierzeniu surowszej kary. Taka praktyka przeczy jednak zasadom ekonomiki procesowej.

Wobec niewskazania w treści art. 146 § 3 k.k.w. podmiotu decydującego o stosowaniu dalszych instytucji związanych z wymiarem kary (odstąpienie od ukarania dyscyplinarnego, zawieszenie wykonania wymierzonej kary, zamiana i darowanie kary dyscyplinarnej) w literaturze prawo do podjęcia decyzji w tej dziedzinie przypisano wyłącznie dyrektorowi zakładu karnego¹⁶. Przyjęcie takiej wykładni oznaczałoby dalsze uszczuplenie kompetencji związanych z wymiarem kary, będących w gestii „osoby upoważnionej”. Należy jednak zauważyć, że w wypadku innych rozstrzygnięć modyfikujących karę dyscyplinarną (odroczenie, przerwanie, zamiana, uchylenie kary — art. 148 § 2 k.k.w. i 149 k.k.w.) ustawodawca, odmiennie niż w art. 146 § 3 k.k.w., zapisał wprost w przepisach, że decyzja w tym względzie przysługuje tylko dyrektorowi jednostki penitencjarnej. Ponadto wydaje się oczywiste, że skoro funkcjonariusz lub pracownik zakładu karnego został uprawniony do wymierzania kar dyscyplinarnych, to tym bardziej powinien być władny do odstąpienia od ukarania skazanego, zamiany kary na mniej dolegliwą lub jej darowania (art. 146 § 3 k.k.w.).

Na podstawie ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych¹⁷, w sytuacjach określonych jej przepisami, kary dyscyplinarne przewidziane w k.k.w. może wymierzać również sąd. Zgodnie z art. 49 § 1 wymie-

¹⁶ Tak: K. Postulski, *op. cit.*, s. 587. Jednak w tym samym miejscu autor ten, powołując się na stanowisko Z. Hołdy, stwierdza, iż odstąpienie od ukarania dyscyplinarnego (art. 146 § 3 k.k.w.) może być zastosowane również przez osobę upoważnioną przez dyrektora do wymierzenia kary.

¹⁷ Ustawa Prawo o ustroju sądów powszechnych z dnia 27 lipca 2001 r. (Dz.U. Nr 98, poz. 1070).

nionej ustawy w razie naruszenia powagi, spokoju lub porządku czynności sądowych lub ubliżenia sądowi, innemu organowi państwowemu lub osobom biorącym udział w sprawie, sąd może ukarać winnego karą porządkową. Jednak w sytuacji, gdy sprawcą tych naruszeń jest osoba pozbawiona wolności, sąd może wymierzyć karę przewidzianą w przepisach o wykonywaniu kary pozbawienia wolności. Skutkiem niejednoznacznego brzmienia przepisów była rozbieżna praktyka w zakresie pociągania do odpowiedzialności za tego rodzaju czyny skazanych i tymczasowo aresztowanych. W piśmiennictwie od dawna wyrażano opinię, że w opisanej sytuacji kumulatywne wymierzanie obu rodzajów kar jest niedopuszczalne¹⁸. To stanowisko uzyskało potwierdzenie w uchwale Sądu Najwyższego z 30 października 2008 r. Sąd Najwyższy jednoznacznie stwierdził, że osoba pozbawiona wolności, która dopuszcza się czynu w wyżej opisanych warunkach, podlega wyłącznie karze dyscyplinarnej przewidzianej w przepisach k.k.w. (art. 143 § 1 k.k.w.)¹⁹.

W związku z powyższą wykładnią należałoby ustalić procedurę wymierzania i wykonywania kar orzeczonych przez sąd w trybie ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych. Regulacje przedmiotowej ustawy są w tym zakresie nader skąpe. Jeśli przyjmiemy, że w „postanowieniu o ukaraniu karą porządkową” (art. 50 § 1 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych) zawiera się także „wymierzenie kary przewidzianej w przepisach o wykonywaniu kary pozbawienia wolności” (art. 49 § 1 zd. 2 tej ustawy), to pewne jest, że takie postanowienie jest natychmiast wykonalne. Od tego postanowienia przysługuje zażalenie do sądu bezpośrednio przełożonego, a gdy zostało wydane przez sąd apelacyjny — do Sądu Najwyższego. Do zażalenia stosuje się przepisy właściwe w sprawie, w której zastosowano karę porządkową. W razie wniesienia zażalenia sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, może wstrzymać wykonanie kary porządkowej (art. 50 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych). Odmierna od zawartej w k.k.w. procedura odwoławcza jest naturalnym następstwem powierzenia wymiaru kar sądowi.

¹⁸ T. Ereciński, J. Gudowski, J. Iwulski, *Komentarz do Prawa o ustroju sądów powszechnych i ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa*, Warszawa 2002, s. 134; P. Janecki, *Granice wolności słowa w sądzie*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 1, s. 88.

¹⁹ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 października 2008 r., I KZP 17/08, OSNKW 2008, nr 11, poz. 87, LEX nr 468564.

Nie ma natomiast jasności co do możliwości skorzystania przez sąd ze wszystkich instytucji określających procedurę stosowania i wykonywania kar dyscyplinarnych, które są zawarte w przepisach k.k.w. Wśród nich są jednak takie, których nie sposób pominąć, jak te wymagające zasięgania opinii lekarza lub psychologa w związku ze stosowaniem określonych kar, szczególnie kary umieszczenia w celi izolacyjnej (art. 145 § 3 k.k.w., art. 145 § 4 i 5 k.k.w., art. 148 § 2 k.k.w., art. 148 § 3 k.k.w.). Wydaje się też, że dopuszczalność odpowiedniego stosowania wybranych regulacji k.k.w. zyskała akceptację w judykaturze. W postanowieniu z 22 stycznia 2004 r. Sąd Apelacyjny w Krakowie stwierdził, iż przewidziane w art. 147 § 1 k.k.w. terminy przedawnienia wymierzenia i wykonania kar dyscyplinarnych odnoszą się także do sytuacji, kiedy kary te są stosowane na podstawie art. 49 u.s.p. wobec osób pozbawionych wolności. W opinii Sądu stosuje się je „bez względu na organ decydujący o karze: sąd bądź przełożonego więziennego”²⁰. Przyjęcie takiej wykładni pozwala rozważyć możliwość odpowiedniego stosowania innych regulacji kodeksowych (dotyczących np. zawieszenia wykonania wymierzonej kary, jej zamiany, darowania czy też uchylenia) w sytuacji, kiedy dysponentem kar zawartych w art. 143 § 1 k.k.w. jest sąd.

W kontekście powyższej analizy istotna wydaje się regulacja zawarta w art. 50 § 2 u.s.p. Mocą tego przepisu ustawodawca postanowił, że ukaranie karą porządkową nie uchyła odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej sprawcy za ten sam czyn. O ile kwestia zbiegu odpowiedzialności porządkowej i karnej nie powinna budzić żadnych wątpliwości, o tyle kumulatywne wymierzenie kary porządkowej i dyscyplinarnej staje się w tym wypadku problematyczne. Należy sobie uświadomić, że oba podmioty (sąd i dyrektor jednostki penitencjarnej), wymierzając kary obu rodzajów, korzystają z tego samego katalogu sankcji (art. 143 § 1 k.k.w.). Przy tym są to podmioty w pełni niezależne i wzajemnie niezwiązane swoimi ocenami, co może prowadzić do wyciągnięcia odmiennych wniosków i w konsekwencji zastosowania różnych kar za ten sam czyn. Dodatkowo w art. 146 § 1 zd. 1 k.k.w. w związku z art. 146 § 2 k.k.w. ustalono, że za jedno przekroczenie wymierza się tylko jedną

²⁰ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 22 stycznia 2004 r., II AKz 21/04, KZS 2004, nr 1, poz. 41.

karę dyscyplinarną, a wymierzona ponownie kara nie może być przedłużeniem takiej samej kary. W obliczu powyższych zastrzeżeń wydaje się, iż regulacja dotycząca kar porządkowych, zawarta w Prawie o ustroju sądów powszechnych, wymaga pilnego doprecyzowania i uściślenia.

Na marginesie niniejszych rozważań należy odnotować, iż w toku rozwoju penitencjarystyki formułowano rozmaite koncepcje dotyczące podmiotów uprawnionych do wymierzania kar dyscyplinarnych. W poglądach przedstawicieli szkoły klasycznej na próżno można szukać przyzwolenia na delegację choćby najmniejszego zakresu kompetencji w tej dziedzinie ze strony kierującego zakładem karnym dyrektora (naczelnika). Propozycje takiej delegacji uznawano za zamach na autorytet i nieuprawnione uszczuplenie jego władzy. Później coraz większą popularność zdobywała idea powierzenia osądu w sprawach dyscyplinarnych organowi kolegialnemu (komisji penitencjarnej) lub nawet sądowi dyscyplinarnemu. Wskazywano przy tej okazji na fakt, iż skupienie w ręku jednej osoby pełni dyskrecyjnego władztwa w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej skazanych jest ryzykowne. Jednak w wypadku utrzymania takiego rozwiązania za minimalny warunek gwarancyjny przyjmowano stworzenie niezależnej instancji odwoławczej w sprawach tego rodzaju²¹. Obecne przepisy stanowią częściowe spełnienie tych postulatów. Decyzja co do upoważnienia innej osoby do wymierzania kar (a tym samym przekazania jej części swoich kompetencji) nadal jest wyłączną domeną dyrektora zakładu karnego. W wypadku, kiedy uzna on to za zbędne, zachowa niepodzielność kompetencji w tej sferze. Ewentualne upoważnienie do karania ma istotnie zawężony zakres (do trzech najbliższych kar). Decyzje dyrektora w przedmiocie wymiaru kary podlegają kontroli sądu. Trudno oprzeć się wrażeniu, że zmiany wprowadzane w tej dziedzinie, także wraz z nową kodyfikacją, mają charakter procesu ewolucyjnego. Wyraźnie widać, że reforma systemu karania we wskazanych fragmentach nie osiągnęła punktu krytycznego i dziś trudno ostatecznie przesądzać, jaki będzie jej docelowy kierunek.

Zgodnie z art. 144 § 2 k.k.w. kary dyscyplinarne wymierza się z urzędu lub na pisemny wniosek przełożonego skazanego. Kodeks karny wykonawczy za przełożonych skazanego uznaje funkcjonariuszy i pra-

²¹ J. Śliwowski, *Prawo i polityka penitencjarna*, Warszawa 1982, s. 190.

cowników zakładu karnego, w którym skazany przebywa, a także osoby kierujące jego pracą lub innymi zajęciami, w zakresie wykonywanych przez nich czynności służbowych (art. 72 § 2 k.k.w.). Według stanowiska Sądu Najwyższego na przełożonym skazanego nie spoczywa obowiązek sporządzenia wniosku o wymierzenie kary dyscyplinarnej po ujawnieniu, że skazany dopuścił się przekroczenia. Niezłożenie takiego wniosku nie stanowi więc naruszenia przepisów. W tym samym wyroku wyrażono jednak przekonanie, że mimo iż inicjatywę w tej kwestii powierzono ocenie funkcjonariusza Służby Więziennej (lub pracownika zakładu karnego i innych osób określonych w art. 72 § 2 k.k.w.), nie oznacza to w żadnym wypadku zgody na zupełną dowolność w podjęciu tej decyzji²².

Pogląd ten, zasadniczo właściwy, wymaga szerszego komentarza. W doktrynie przyjmuje się, że postępowanie dyscyplinarne opiera się na zasadzie oportunistu²³. Opinia ta odnosi się nie tylko do oceny celowości nałożenia kary dyscyplinarnej, dokonywanej przez podmiot uprawniony (dyrektora zakładu karnego lub osobę upoważnioną do wymierzenia kary dyscyplinarnej), ale także do wniosku przełożonego skazanego. Ten drugi podmiot dokonuje wstępnej kwalifikacji określonego zachowania (lub zaniechania) skazanego, jako wypełniającego lub nie znamiona przekroczenia, podlegającego ukaraniu dyscyplinarnemu. Należy jednak mieć świadomość, że podjęcie decyzji o wymierzeniu kary leży już poza zakresem kompetencji przełożonego skazanego. W analizowanym wyroku Sądu Najwyższego słusznie zwrócono uwagę, że oddanie mu inicjatywy odnośnie do wniosku o ukaranie nie oznacza w żadnym razie zgody na dowolność decyzyjną w tej kwestii. W ten sposób wyrażono postulat szczególnej dbałości o to, aby każdy wypadek przekroczenia był poddany dogłębnej analizie pod kątem celowości złożenia wniosku o karę. Jest to zastrzeżenie szczególnie aktualne w wypadku osób, którym przysługuje status przełożonego skazanego, a które nie są zawodowo związane z więziennictwem. W praktyce z takimi sytuacjami będziemy mieć do czynienia m.in. w razie naruszeń porządku w miejscu pracy poza jednostką penitencjarną, kiedy osoba kierująca pracą skazanego będzie

²² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2011 r., V KK 140/11. LEX nr 1112506.

²³ Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2006, s. 483.

musiała rozważyć kwestię skierowania wniosku o pociągnięcie winnego naruszeń do odpowiedzialności dyscyplinarnej. Należy mieć na uwadze, że osoby takie często nie dysponują wystarczającymi wiadomościami i doświadczeniem w karaniu dyscyplinarnym skazanych. Dlatego nawet jeśli nie wystąpią z pisemnym wnioskiem o ukaranie sprawcy przekroczenia, to powinni (szczególnie w wypadkach poważniejszych przekroczeń lub w sprawach, w których występują niejasności) informację o tym fakcie przekazać podmiotowi władnemu do podjęcia wiążącej decyzji w tej kwestii. Forma przekazania owej wiadomości jest bez znaczenia dla dalszego biegu postępowania. Może się ona stać, podobnie zresztą jak złożony ustnie przez przełożonego wniosek o ukaranie, podstawą podjęcia przez uprawniony podmiot procedury wymiaru kary z urzędu. W przeciwnym razie podmiot ten, nie dysponując wiedzą o przekroczeniu, zostanie pozbawiony możliwości ewentualnej korekty rozstrzygnięcia przełożonego w zakresie odstąpienia od wniosku o ukaranie.

Trafnie zauważa G.B. Szczygieł, że ważne jest, aby skazany został poinformowany na piśmie o zarzutach przeciwko niemu wysuwanych, szczególnie w wypadku obwinienia o popełnienie przekroczenia naruszającego w poważnym stopniu porządek i dyscyplinę obowiązującą w jednostce penitencjarnej. Pozwoli mu to jeszcze przed rozpoczęciem właściwego postępowania dyscyplinarnego odpowiednio się do niego przygotować²⁴.

Kary dyscyplinarne są wymierzane w formie decyzji. Decyzja o ukaraniu skazanego jest decyzją w rozumieniu art. 7 § 1 k.k.w. Wynika z tego, iż może być na nią skarga wniesiona do sądu penitencjarnego przez skazanego (lub jego obrońcę) w terminie 7 dni od dnia jej ogłoszenia lub doręczenia skazanemu. Decyzja taka powinna zawierać uzasadnienie i pouczenie o przysługującym skazanemu prawie, terminie i sposobie wniesienia skargi. Wnosi się ją do organu, który wydał zaskarżoną decyzję, a jeśli on nie przychylił się do skargi, przekazuje się ją wraz z aktami sprawy do sądu penitencjarnego (art. 7 § 3 k.k.w.). Sąd może wstrzymać wykonanie zaskarżonej decyzji, ale odmowa wstrzymania nie wymaga uzasadnienia (art. 7 § 4 k.k.w.). Po rozpoznaniu skargi sąd penitencjarny orzeka o utrzymaniu w mocy, uchyleniu lub zmianie

²⁴ G.B. Szczygieł, *op. cit.*, s. 259.

zaskarżonej decyzji o ukaraniu dyscyplinarnym. Na postanowienie sądu penitencjarnego zażalenie nie przysługuje (art. 7 § 5 k.k.w.).

Decyzja o wymierzeniu jednej z kar przewidzianych w art. 143 k.k.w. podlega również kontroli sędziego penitencjarnego w trybie art. 34 § 1 k.k.w. oraz kontroli Dyrektora Generalnego i dyrektorów okręgowych Służby Więziennej sprawowanej na podstawie art. 78 § 2 k.k.w. W razie ustalenia, że wydana przez dyrektora jednostki penitencjarnej decyzja nosi znamiona sprzeczności z prawem, może zostać uchylona w jednym z obu wyżej wymienionych trybów.

Poza wymogami ogólnymi, określonymi w art. 7 k.k.w., ustawodawca sformułował w art. 144 § 2 i 3 k.k.w. swoiste wymagania, jakim powinna odpowiadać decyzja o wymierzeniu kary dyscyplinarnej. Istotny z punktu widzenia gwarancyjnego jest nakaz, aby omawiana decyzja zawierała dokładne określenie przekroczenia popełnionego przez skazanego. Słusznie zastrzegł S. Lelental, że realizacja tego przepisu nie może się sprowadzać jedynie do przytoczenia stanu faktycznego naruszenia. Decyzja taka powinna zawierać kwalifikację prawną czynu, czyli wskazywać przepis kodeksu, regulaminu lub innego aktu prawnego, wydane go na podstawie ustawy oraz ustalonego w jednostce penitencjarnej lub miejscu pracy porządku). Ponadto jeśli przekroczenie zawiera znamiona wykroczenia, w decyzji powinien zostać podany odpowiedni przepis prawa wykroczeń²⁵. Odpowiednio należałoby postąpić w wypadku zbiegu przekroczenia z przestępstwem.

Decyzja o ukaraniu dyscyplinarnym jest sporządzana na piśmie i podawana do wiadomości skazanemu. Jeśli organ wymierzający karę uzna, że względy wychowawcze przemawiają za zapoznaniem z faktem ukarania większej grupy osób, to powinien jednocześnie określić zakres podmiotowy takiego ogłoszenia. Należy mieć na uwadze, że decyzja taka może być podana do wiadomości nie tylko współosadzonym, ale także osobom spoza kręgu inkarcerowanych (np. rodzinie lub przełożonym skazanego). Opisane wyżej reguły znajdują zastosowanie również do decyzji o uchyleniu, darowaniu, odroczeniu, zamianie, zawieszeniu, przerwaniu kary dyscyplinarnej oraz o odstąpieniu od ukarania dyscyplinarnego (art. 144 § 4 k.k.w.).

²⁵ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 583.

Wymierzenie kary dyscyplinarnej skazanemu powinno przyczynić się do eliminacji jego społecznie niepożądanych zachowań i zasad postępowania poprzez uzmysłowienie konsekwencji powtarzania przekroczeń rodzących odpowiedzialność dyscyplinarną (§ 41 ust. 1 Zarządzenia Dyrektora Generalnego SW nr 2/04 z 24 lutego 2004 r.²⁶). Konsekwencje związane z zastosowaną karą stwarzają ukaranemu określone dolegliwości w sferze zarówno psychicznej, jak i fizycznej. Ponadto pociągnięcie skazanego do odpowiedzialności dyscyplinarnej powinno uświadomić mu, iż fakt ten nie pozostaje bez wpływu na ocenę jego postawy i zachowania się w trakcie pobytu w zakładzie karnym. W przyszłości może to mieć istotny wpływ na podjęcie ważnych dla niego decyzji dotyczących np. warunkowego zwolnienia z reszty kary czy też przeniesienia do zakładu o mniejszym stopniu izolacji i zabezpieczenia²⁷.

Wśród sformułowanych w art. 145 § 1 k.k.w. dyrektyw wymiaru kar dyscyplinarnych znalazły się cele wychowawcze, które kara ma spełnić wobec skazanego dopuszczającego się przekroczenia. S. Lelental zalicza je do grupy dyrektyw podstawowych²⁸. Należy przy tym pamiętać, że wobec wychowawczej funkcji, którą miałyby spełniać odpowiedzialność dyscyplinarna, zgłasza się od pewnego czasu określone wątpliwości²⁹. Pomimo tych zastrzeżeń polski ustawodawca zachował jej pozycję w katalogu dyrektyw wymiaru kar, zestawiając ją m.in. z powiązaną z nią zasadą indywidualizacji. Rozwiązanie takie w świetle kompromisowej koncepcji uznającej kary za element tzw. wzmocnienia resocjalizującego (negatywnego)³⁰, wydaje się uzasadnione. Coraz częściej dostrzega się wychowawczy aspekt związany z samym faktem podjęcia postępowania

²⁶ Zarządzenie Dyrektora Generalnego Służby Więziennej nr 2/04 z dnia 24 lutego 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji i prowadzenia pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych.

²⁷ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 585.

²⁸ *Ibidem*, s. 585.

²⁹ Szerzej na ten temat: A. Kwieciński, *Prawne i aksjologiczne założenia systemu odpowiedzialności dyscyplinarnej skazanych. Refleksje na tle art. 142 k.k.w.* Artykuł przesłany na II Ogólnopolski Zjazd Młodych Karnistów w Poznaniu „Nullum crimen sine lege”.

³⁰ Cz. Czapów, *Wychowanie resocjalizujące*, Warszawa 1978, s. 307. Na ten temat także: D. Musiśłowska, R. Musiśłowski, *Realizacja pedagogicznej zasady aktywności*

nia dyscyplinarnego, nawet jeśli jego finałem nie jest wymierzenie kary albo kiedy wymierzona kara nie jest później wykonywana w całości (odstąpienie od ukarania, zawieszenie wykonania kary, darowanie jej lub zamiana).

Szczególne znaczenie w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej ma zasada indywidualizacji zarówno w ocenie skazanego, jak i w wymierzaniu oraz wykonywaniu kary³¹. W tym kontekście S. Paweła wskazuje na dwie grupy skazanych (młodociani i skazani z zaburzeniami psychicznymi), w stosunku do których zachodzi potrzeba daleko idącego zindywidualizowania tego procesu. Autor formułuje przy okazji wiele dalszych szczegółowych zaleceń co do postępowania dyscyplinarnego (np. w zakresie potrzeby sięgania po opinie psychologiczne i psychiatryczne)³².

Kodeks karny wykonawczy poza wcześniej opisanymi dyrektywami wymiaru kar dyscyplinarnych nakazuje uwzględniać także stopień zawinienia, rodzaj i okoliczności dokonanego czynu, stosunek do popełnionego przekroczenia, dotychczasową postawę, cechy osobowości i stan zdrowia skazanego. W literaturze przyjął się podział dyrektyw na ogólne (podstawowe) i szczególne³³. Niekiedy różnicuje się je ze względu na osobę skazanego (podmiotowe) i czyn, którego się dopuścił (przedmiotowe)³⁴.

Katalog dyrektyw, zawarty w art. 145 § 1 k.k.w., jest katalogiem otwartym, o czym świadczy zwrot „mając w szczególności na względzie”. Pozwala to m.in. założyć, że dyrektor zakładu karnego (lub osoba przez niego upoważniona), decydując o wymierzeniu kary, powinien uwzględnić także inne, oprócz wychowawczych, cele, jakie przypisuje się postępowaniu dyscyplinarnemu³⁵. Poza wymienionymi wcześniej

w resocjalizacji skazanych, [w:] *Więziennictwo. Nowe wyzwania*, red. B. Hołyst, W. Ambrozik, P. Stępiak, Kalisz 2001, s. 631–642.

³¹ T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, *op. cit.*, s. 333.

³² S. Paweła, *Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1999, s. 326.

³³ K. Postulski, *op. cit.*, s. 585; S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 585.

³⁴ K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 422.

³⁵ Już w przedwojennym piśmiennictwie karom dyscyplinarnym przypisywano trzy podstawowe cele: zabezpieczenie należytego wykonania kary pozbawienia wolności, utrzymanie w zakładzie penitencjarnym ładu i porządku oraz tzw. funkcję wycho-

dyrektywami organy te winny brać pod uwagę także uwarunkowania wynikające z sytuacji rodzinnej i osobistej skazanego. Ponadto zwraca się uwagę, że w praktyce penitencjarnej istotne będą takie wskazania, jak: aktualne nastroje istniejące w jednostce, poziom panującego tam bezpieczeństwa i dyscypliny oraz stosunek współosadzonych do osoby, która popełniła przekroczenie³⁶.

Niezwykle istotnym elementem procedury dyscyplinarnej jest tzw. postępowanie wyjaśniające. Ustalenia poczynione w jego toku umożliwiają późniejsze podjęcie decyzji w przedmiocie wymierzenia kary. Rzetelne określenie faktu popełnienia przekroczenia, wskazanie jego sprawcy i przypisanie mu zawinionego działania stanowią warunki prawidłowego przebiegu całego postępowania. W art. 145 § 2 k.k.w. przybliżono część zasad postępowania wyjaśniającego. Opiera się ono m.in. na wysłuchaniu skazanego obwinionego o popełnienie przestępstwa, zapoznaniu się z opiniami wychowawcy, a gdy zajdzie potrzeba — także przełożonego składającego wniosek o ukaranie, oraz z opiniami innych osób i z zeznaniami świadków.

Zapoznanie się z treścią opinii wychowawcy i innych osób na temat obwinionego oraz okoliczności zarzucanego mu przekroczenia miało w zamyśle normodawcy wzmocnić obiektywizm i bezstronność postępowania w sprawach o przekroczenie. Nieuwzględnienie zgłoszonego przez skazanego wniosku o zaznajomienie z taką opinią jest uznawane za złamanie zasad tego postępowania³⁷.

W roli świadków zeznawać mogą nie tylko skazani oraz funkcjonariusze i pracownicy zatrudnieni w zakładzie karnym, ale też inne osoby, które wiedzą coś na temat wydarzenia istotnego dla rozstrzygnięcia rozpatrywanej sprawy. Mogą to być np. osoby nieodbywające kary, które pracują, uczą się lub wspólnie z obwinionym biorą udział w zajęciach poza zakładem karnym, a także jego przełożeni kierujący tymi zajęciami, a niezwiązani zawodowo z więziennictwem.

wawczą. Podział ten zasadniczo znajduje pokrycie także we współczesnym piśmiennictwie. Por. L. Radzinowicz, *Zagadnienia kar dyscyplinarnych w nowoczesnym ustroju więziennym*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1936, nr 1, s. 19 nn.

³⁶ S. Paweła, *op. cit.*, s. 326.

³⁷ T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, *op. cit.*, s. 334.

Ustawodawca, dostrzegając korzyści związane z jawnym procedowaniem w sprawach dyscyplinarnych, stworzył możliwość obserwacji przebiegu postępowania wyjaśniającego przez społeczność osadzonych. Udział skazanych w tym przedsięwzięciu niewątpliwie kształtuje ich świadomość prawną co do konsekwencji przestrzegania swoich obowiązków, powinien również dowodzić skuteczności obowiązujących przepisów i oddziaływać odstrasżająco na taką publiczność. Jest również istotnym elementem zwiększającym transparentność działań administracji penitencjarnej. W wypadkach uzasadnionych względami wychowawczymi współskazani mogą być obecni w trakcie wszystkich czynności postępowania wyjaśniającego (art. 145 § 2 zd. 2 k.k.w.). Zgodnie z art. 144 § 4 k.k.w. współosadzeni mogą być informowani również o dalszych decyzjach, które zapadają w toku postępowania dyscyplinarnego, włączając te, które są wyrazem modyfikacji wymierzonej kary (decyzja o ukaraniu, o uchyleniu, darowaniu, odroczeniu, zamianie, zawieszeniu, przerwaniu kary dyscyplinarnej oraz o odstąpieniu od ukarania).

Analiza art. 145 k.k.w. pozwala na przyjęcie, iż przed wymierzeniem kary dyscyplinarnej powinna być z reguły przeprowadzona rozprawa dyscyplinarna³⁸. W jej trakcie należy uszanować zasadę kontradyktryjności. Z tą zasadą, podobnie jak z przyjętą w ograniczonym zakresie jawnością postępowania dyscyplinarnego, powiązana jest zasada ustności. Z kolei realne wypełnienie zasady bezpośredniości jest szczególnie istotne dla prawidłowości ustaleń postępowania wyjaśniającego. Podmiot prowadzący postępowanie dyscyplinarne musi wykazać się szczególną starannością i wnikliwością w trakcie gromadzenia i oceny materii dowodowej. Należy mieć świadomość, iż popełnione błędy i uproszczenia w jego przebiegu, w wypadku zbiegu odpowiedzialności dyscyplinarnej i karnej lub związanej z wykroczeniem, mogłyby przenikać do tych postępowań.

W toku postępowania dyscyplinarnego znajduje zastosowanie zasada prawa do obrony w obu jej aspektach. W materialnym prawie do obrony skazanego mieści się inicjatywa dowodowa, w którą został on wyposażony jako obwiniony, a także prawo do składania lub odmowy

³⁸ K. Postulski, *op. cit.*, s. 585; Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *op. cit.*, s. 488.

złożenia wyjaśnień. W tym kontekście należałoby także rozpatrywać przysługujące skazanemu prawo do wnoszenia środków zaskarżenia decyzji zapadłych w trakcie postępowania. Prawo do obrony formalnej oznacza możliwość korzystania przez skazanego z pomocy obrońcy. W praktyce niewielki udział obrońców w postępowaniu dyscyplinarnym otwiera drogę do szerszego wykorzystania potencjału, jakim dysponuje instytucja przedstawiciela skazanego (art. 42 k.k.w.)³⁹. Przedstawicielem skazanego może być osoba godna zaufania, zwłaszcza spośród przedstawicieli stowarzyszeń, fundacji, organizacji oraz instytucji, o których mowa w art. 38 § 1 k.k.w. Osoba taka mogłaby składać w imieniu skazanego np. wnioski dowodowe lub występować z prośbami i skargami do podmiotu wymierzającego karę (dyrektora lub upoważnionej przez niego osoby). Mogłaby także, po wyrażeniu zgody przez sąd (lub prezesa sądu czy też upoważnionego sędziego), zostać dopuszczona do udziału w postępowaniu przed sadem, co będzie miało swoje uzasadnienie w momencie zaskarżenia decyzji o ukaraniu.

Wydaje się, że w określonych okolicznościach można dopuścić, aby wymierzenie kary dyscyplinarnej odbyło się z pominięciem rozprawy dyscyplinarnej. Tryb taki uznaje S. Leleńtal w sytuacji, gdy okoliczności popełnienia przestępstwa nie budzą wątpliwości i skazany wyraził zgodę na wymierzenie mu kary przez siebie zaproponowanej lub uzgodnionej. Autor podkreśla, że takie postępowanie mieści się w ramach mediacji i jest zalecane przez Europejskie Reguły Więzienne. Jednocześnie akcentuje, że przepisy art. 387 k.p.k. (i należałoby przyjąć, że odpowiednio także art. 335 k.p.k.) nie mają w postępowaniu dyscyplinarnym zastosowania⁴⁰.

W przepisach zawartych w art. 145 § 3–5 k.k.w. zostały określone szczególne wymogi, uzasadnione względami zdrowotnymi skazanego, które muszą być spełnione przed wymierzeniem kar określonego rodzaju. W wypadku kary umieszczenia w celi izolacyjnej (art. 143 § 1 pkt 8 k.k.w.) ustawodawca wymaga uprzedniego sporządzenia opinii lekarza albo psychologa co do zdolności skazanego do odbycia tej najsu-

³⁹ Szerzej na temat przedstawiciela skazanego: J. Lachowski, *Praktyczne aspekty instytucji przedstawiciela skazanego w Kodeksie karnym wykonawczym (art. 42 k.k.w.)*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 59.

⁴⁰ S. Leleńtal, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 585–586.

rowszej z kar. Dodatkowo, w wypadku gdy wymiar tej kary przekracza 14 dni, potrzebna jest zgoda sędziego penitencjarnego⁴¹. Taka zgoda jest zaliczana do środków nadzoru penitencjarnego o charakterze prewencyjnym z kategorii tzw. zatwierdzeń. W świetle procedury zatwierdzenie traktuje się jako formułę nadzorczą, w której musi wystąpić zgodna wola dwóch podmiotów, przy czym rozstrzygnięcie niezatwierdzone jest nieważne. W piśmiennictwie stawia się coraz częściej pytania o zakres uznaniowości i kryteria, na podstawie których podejmowane są konkretne rozstrzygnięcia przez organ nadzorczy⁴².

Opinie lekarskie lub psychologiczne odnośnie do potencjalnych skutków tej kary dla stanu psychofizycznego skazanego mogą być podstawą określonych zmian w przedmiocie wymiaru kary. Wymierzający ją organ, kierując się treścią powyższych opinii, może bowiem zdecydować o odroczeniu jej wykonania albo zamianie na inną karę, której odbyciu nie będą stać na przeszkodzie względy zdrowotne (art. 148 § 2 k.k.w.). Natomiast biorąc pod uwagę, że kara tego rodzaju jest wymierzana za najpoważniejsze przekroczenia, za dyskusyjny należy uznać pogląd dopuszczający w takiej sytuacji odstępianie od ukarania dyscyplinarnego⁴³. Dodatkowym argumentem przemawiającym przeciwko takiej interpretacji jest powołanie się w art. 146 § 3 k.k.w. na względy wychowawcze (a nie zdrowotne) jako podstawę zastosowania tej instytucji.

Podobne co do istoty ograniczenia dotyczą wymiaru kar polegających na pozbawieniu możliwości otrzymywania paczek żywnościowych i dokonywania zakupów artykułów żywnościowych lub wyrobów tytoniowych przez okres do 3 miesięcy (art. 143 § 1 pkt 4 i 5 k.k.w.). Przed ich wymierzeniem skazanemu, któremu ze względu na stan zdrowia zezwolono na dokonywanie dodatkowych zakupów artykułów żywnościowych lub otrzymywanie paczek o większym ciężarze albo korzystającemu z diety, zasięga się opinii lekarza co do skutków wymierzenia tej kary

⁴¹ Uzasadnienie wprowadzenia tej formy kontroli uprzedzającej przedstawił T. Szymanowski. W jego opinii konieczność uprzedniego uzyskania zgody sędziego penitencjarnego będzie dla podmiotu wymierzającego kary skuteczną barierą zniechęcającą do zastosowania kary izolacyjnej powyżej 14 dni. Por. T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, *op. cit.*, s. 335.

⁴² Szerzej T. Kalisz, *op. cit.*, s. 218 nn.

⁴³ Tak: K. Postulski, *op. cit.*, s. 586.

dla stanu zdrowotnego skazanego (art. 145 § 4 k.k.w.). Po zasięgnięciu opinii lekarskiej dyrektor zakładu karnego podejmuje decyzję o ewentualnym odroczeniu wykonania tej kary (art. 145 § 5 k.k.w.).

Zestawienie tych dwóch przepisów (art. 145 § 4 i art. 145 § 5 k.k.w.) prowadzi do kuriozalnego wniosku, że wymierzenie owych kar może nastąpić wbrew opinii lekarskiej, a następnie po zasięgnięciu ponownej opinii może być rozważana ewentualność odroczenia ich wykonania. S. Lelental wskazuje, że w k.k.w. nie określono okresu, na jaki można odroczyć wykonanie tych kar. W związku z tym, że przepisy nie przewidują przerwania biegu przedawnienia wykonania kary dyscyplinarnej w okresie jej odroczenia, należałoby (w związku z art. 147 § 1 zd. 2 k.k.w.) przyjąć, że nie można rozpocząć wykonywania kary dyscyplinarnej po upływie 14 dni od jej wymierzenia⁴⁴. Ponadto zdaniem tego autora zachodzą uzasadnione wątpliwości co do zgodności analizowanego przepisu z art. 41 ust. 4 Konstytucji RP oraz spójności z art. 4 § 1 k.k.w. i art. 102 pkt 1 k.k.w.⁴⁵. Powyższe uwagi stanowią podstawę postulatu o usunięcie unormowań, zawartych w art. 145 § 4 i 5 k.k.w., jako zbędnych i jednocześnie nadanie nowej treści art. 143 § 2 k.k.w. Ten ostatni przepis, według propozycji S. Lelentala, po zmianach miałyby otrzymać brzmienie: „Kar dyscyplinarnych wymienionych w § 1 pkt 4, 5 lub 8 nie stosuje się wobec kobiet ciężarnych, karmiących lub sprawujących opiekę nad własnymi dziećmi w domach matki i dziecka, a także wobec skazanych, którym ze względu na stan zdrowia zezwolono na dokonywanie dodatkowych zakupów artykułów żywnościowych lub otrzymywania paczek o większym ciężarze lub korzystających z diety”⁴⁶.

⁴⁴ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 586.

⁴⁵ Art. 41 ust 4 Konstytucji RP stanowi, że „każdy pozbawiony wolności powinien być traktowany w sposób humanitarny”.

Art. 4 § 1 k.k.w. stanowi, że „kary, środki karne, zabezpieczające i zapobiegawcze wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego. Zakazuje się stosowania tortur lub niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karania skazanego”.

Art. 102 pkt 1 k.k.w. stanowi, że „skazany ma prawo w szczególności do odpowiedniego ze względu na zachowanie zdrowia wyżywienia, odzieży, warunków bytowych, pomieszczeń oraz świadczeń zdrowotnych i odpowiednich warunków higieny”.

⁴⁶ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 585–587.

The procedure for levels and enforcement
of disciplinary penalties
against convicts serving prison sentences.

Part I (Articles 144–145 of the
Polish Executive Criminal Code)

Summary

The article examines issues related to the procedure for the levels and enforcement of disciplinary penalties against convicts serving prison sentences. A particular emphasis is put on the collection of appropriate evidence, conduct of investigations, ensuring the right to defence, and criminal penalty directives. The author also gives a lot of attention to persons authorised to establish the level of penalty and the scope of their competence as well as the procedure for appeal from and control of decisions taken as part of disciplinary actions.

Keywords: infringement, disciplinary penalty, convict, investigation, punishing authority, penal procedure.